

ΟΛΟΙ, οἱ ὅποιοι εἰς ἓν λιτὸν νεκρώσιμον ἀνέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαὴλ Μητσάκη δὲν θὰ ὑποπτεύθωσαν, πλὴν τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, ὅτι ἐκθρῆντο εἰς ἐκλεκτὸς τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ὁ πνευματικὸς θάνατος ὅστις πρόωρα, πρὸ 20

ἔτων, ἐνέκρωσε τὸν συγγραφεῖα, ἦτο ἐπόμενον νὰ καταστήσῃ ἄνευ σημασίας τὸν σωματικόν. Καὶ ἤδη ὁ Μιχαὴλ Μητσάκης, ἀπὸ τοὺς πλέον δυνατοὺς καὶ ἰδιορρυθμοὺς καὶ γλαφυροὺς νεοελλήνας συγγραφεῖς, ἀνήκει ὀριστικῶς εἰς τὴν κρίσιν τῶν μεταγενεστέρων.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μιχαὴλ Μητσάκη πρὸ τριακονταετίας ὡς συγγραφεὺς ἦτο μία δόνησις ἰσχυρά, εἰς ἡλεκτρικὸς σπινθήρ, ὁ ὁποῖος ἐφώτισε μὲ ἀναλαμπὰς τὸ πνευματικὸν στερέωμα. «Ὁ, τι ἔγραφε, ἔφερε τὴν σφραγίδα τῆς ἀτομικότητος. Πρωτότυπος ἤρθετο τὰς ἐμπνεύσεις του ἐκ τοῦ βήλους τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως. Ἐγραφε ὄχι κατὰ συνθήκην, ἀλλ' οἶονεῖ ἐξ ἐπιβολῆς ἀνωτέρας τινος δυνάμεως. Αἱ φιλολογικαὶ τελίδες του εἶνε πλήρεις λεπτῆς παρατηρήσεως, ἀλλὰ καὶ ἀδράς σκέψεως, εἰς ὅσον ἐντονόν. Καὶ ὁ ἀναγνώστης παρέρρετο ἡδονικῶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἔργων του. Ἦτο ἐν εἶδος Γκὺ ντὲ Μωπασσάν καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος καὶ ὡς πρὸς τὸ θλιβερόν τέλος τῆς ζωῆς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Μητσάκη ἦτο δημιουργικόν· εἶχε πολλάκις πρωτογόνου ὁρμῆς ἐκδηλώσιν, ἀγνῆς, μεγαλειώδους. Ἦτο ρεαλιστής, ἀλλὰ δὲν ἀπέλειπεν αὐτὸν καὶ ἡ εἰρωνεία, ἥτις ἐξηκοντίζετο ἀμείλικτος.

Ἡ ἐργασία τοῦ Μητσάκη ἦτο πάντοτε ἐκλεκτή. Δὲν εἰργάζετο μηχανικῶς. Ἐσέβετο τὸ ὄνομά του καὶ διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸ μέγα αὐτὸ πλεονέκτημα, πρέπει νὰ ἀναλογισθώμεν τὴν σημερινὴν ἀνουσίαν θεματογραφίαν, ἥτις πλημμυρίζει τὰς δημοσιογραφικὰς στήλας. Παρηκολούθει μὲ ἐνδιαφέρον τὴν φιλολογικὴν κίνησιν, θὰ μείνωσι δὲ ἀληθμονήτοι αἱ ἐπιγραμματικῆς ἀπλότητος σκαπτικαὶ κρίσεις του διὰ πολλοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ ἔργα των.

Εἰς τὰ περιοδικὰ «Ἑστία» καὶ «Ἀττικὸν Μουσεῖον», εἰς τὸ «Ἀστὺ», εἰς ἡμερολόγια, εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν», εἰς τὰ ὀλίγα φύλλα τοῦ «Θορύβου» καὶ τῆς «Πρωτευούσης» σατυρικῶν βραχυθίων ἐφημερίδων ἄς ἐξέδωκε, εἶνε σχορπισμένα τὰ ἔργα του, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων φέρουν τὸν γενικὸν τίτλον «Ἀθηναῖκα τελίδες». Εἶνε δὲ διηγήματα, σκηναὶ τοῦ δρόμου, ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις, χρονολογήματα, περιγραφαί,

κριτικαί. Ἐχουν κύριον προσὸν τὸ ὕψος, πρωτότυπον, τολμηρὸν εἰς διατύπωσιν, προκαλοῦν ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τὴν ἐλευθερότητα. Ὁ «Ἀθηναῖος χρυσόθερας» μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα τῆς πλουτομανίας, ἥτις ἐξεδηλώθη ἀκίθεκτος κατὰ τὰ Λαυριακά. Μία περιγραφὴ ἐμπρησμοῦ δάσους, ἄλλη τῶν Ἡπειρωτικῶν βουνῶν, ἡ ποιητικωτάτη «Παναγία ἡ Μεγαλομμάτα», τὸ Κάρο—πολὺ δυνατὴ ἡθογραφικὴ ζωγραφία—ἡ «Συζυγικὴ σκηλή», ὁ «Παράφρων», ἡ «Φλογέρα», ὁ «Ἐνας τοῖχος», εἶνε ἔργα, τὰ ὁποῖα θὰ μείνουν ἐν τῇ νεοελληνικῇ λογοτεχνίᾳ.

Ἡ διαμάχη μετὰ τῶν ριζοσπαστῶν τῆς δημοτικῆς καὶ τῶν ἀμυντῶρων τῆς καθαρευούσης εἶχεν ἐκδηλωθῇ ζωηρὰ ἐν τῇ γενέσει τῆς, ὅτε ὁ Μητσάκης δι' ἐνὸς πειραματισμοῦ προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ αἱ δύο μορφαὶ τῆς γλώσσης εἶνε κατὰλληλοι διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἐσωτερικὴ ἀξία. Καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν φυλλαδίῳ τὴν ὑπέροχον «Θλίψιν τοῦ μαρμάρου» ἐν ἀριστοτέχνημα—τὸ καλλίτερον ἴσως ἔργον του—εἰκόνα αἰσθητικῆς καὶ ἀνατομικῆς περιγραφῆς ἐνὸς ἀκρωτηριασμένου ἀγάλματος ἀθλητοῦ, τὴν ὁποίαν εἶχε γράψῃ εἰς γλαφυρωτάτην καθαρεύουσάν καὶ κατόπιν μετέγραψεν εἰς δημοτικὴν. Ἦτο περίεργος ἡ ἐργασία του αὐτῇ, γενομένη μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἵνα ἀμφοτέρω ἀποδώσιν τὴν ἐννοίαν, χωρὶς ἡ διατύπωσις νὰ χάνῃ τὴν δύναμιν τῆς, μολονότι ἡ εἰς καθαρεύουσάν περιγραφὴ, ὡς ἀναβλύσασα τὸ πρῶτον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ψυχῆς του, εἶνε ἀρτιωτέρα, κυλλιτεχνικωτέρα, πλαστικωτέρα, ἀρμονικομένη περισσότερον πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἀρχαίου ἐρήθου. Εἰς τὴν ἐν εἶδει προλόγου προτασσομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐκδότην ἰὸ ἀπασχολεῖ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα· ὑποστηρίζει ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐμφανίσῃ τὸ δημιουργικὸν αὐτοῦ μὲ οἰανδήποτε ἐκ τῶν δύο μορφῶν, ἀρκεῖ κατ' αὐτὸν ν' ἀποδίδῃ τὸ νόημα πιστότερον, καὶ νὰ τηροῦνται οἱ νόμοι τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ, προκειμένου περὶ ποιητικῆς πεζογραφίας, ὅτι ἡ φιλολογικὴ γλῶσσα δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἀμειγρὴ καὶ ἀποκλειστικὴ—τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἰδιώματος χρῆσις,—διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν γραμματικῶν μορμυλικίων καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ συγχύσει ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς τῆς γλωσσικῆς μορφῆς καὶ συγχωρεύσεως τῶν διαμαχομένων γλωσσικῶν στοιχείων. Τὴν θεωρίαν αὐτὴν θὰ καθίστα ἀπτοτέρα ἐὰν ἔγραφε καὶ ἐκ τρίτου τὴν «Θλίψιν τοῦ μαρμάρου» εἰς γλῶσσαν ἐπαμφοτερίζουσαν, διὰ νὰ ἐπιτύχωνεν ἴσως αἰσθητικωτέραν τὴν ἔκφρασιν.

✱

Ἦτο ὁ περιεργότερος παρ' ἡμῶν τύπος λόγιου.

Ἀρελῆς, γελῶν σαρκαστικὸν γέλωτα, μονολογῶν, μὲ τὰ μυωπικὰ μάτια πόνηρως προσηλούμενα διὰ νὰ σὲ καθελώσουν, μὲ βήματα ρυθμικῶς ταλαντευόμενον, ἀτημελῶς ἐνδοθυμένος, μὲ μίαν ράβδον περασμένην ἀπὸ τοῦ ὤμου, ἀπότομος ἀλλὰ καὶ ἀγαθός, ἦτο μία ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία καὶ ὅταν ἦτο λογικὸς καὶ ὅταν ἦτο τρελλός.

Ἀναστῶν ἀπὸ τὰ βῆθη τῆς μνήμης μου τὴν πρώτην γνωριμίαν μας. Εἶχα δημοσιεύσῃ δύο τρεῖς—τὰ πρῶτα—φιλολογικὰ μου δοκίμια. Ὁ Μητσάκης, ὅστις τότε ἐθεωρεῖτο πρωτοπικότης, μοῦ ἦτο γνώστὸς ἐξ ὄψεως. Ἐξεφύλλιζα ἕνα βιβλίον εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» καὶ ἀπέναντί μου ὁ Μητσάκης ἔκαμνε τὸ ἴδιον. Ἐξαφνὰ ἀπέσπασε τὸ βλέμμα ἐκ τοῦ βιβλίου τὸ ὁποῖον ἤγγιζε σχεδὸν τὰ βλέφαρά του, καὶ μὲ ἐκύτταξε περίεργα. Ἡσθάνθην, χωρὶς νὰ τὸν βλέπω, τὴν διεισδυτικότητά τοῦ βλέμματός του· χωρὶς νὰ τὸ θέλω, τὸν κύτταξα καὶ ἐγώ. Καὶ αὐτοῦ ἐξηκρίθωσεν τὴν ταυτότητά μου, μοῦ λέγει μὲ αὐστηρὸν τόνον.

—Καλὰ . . . Μοῦ ἄρσαν . . . Νὰ γράψῃς . . . Καλὰ . . . » Καὶ ἐβύθισθι εἰς τὸ βιβλίον του.

Δὲν ἐπρόφρασα νὰ τὸν εὐχαριστήσω. Οὕτε καὶ θὰ τὸ ᾔθελε. Ὅταν ἔφυγα, τὸν ἐχαιρέτησα, ἀλλὰ ἀρηρημένος δὲν μοῦ ἀνταπέδωκε τὸν χαιρετισμόν.

Μεῖν ἄλλη φορὰ μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Ἐκάθητο εἰς ἓν ἡμισκῶτεινον δωμάτιον τῆς ὁδοῦ Βησσαρίωνος. Ἡ ἐπίπλωσις ἀπλουστάτη. Ἐνα τραπέζι ἐφ' οὗ ἀτίκτως ἔκειντο ἐρριμένα βιβλία καὶ περιοδικά, ἕνα κρεβάτι εἰς ἀκαταστασίαν, ἕνα μπανύλο, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς καναπές. Μοῦ ἐδόθη ἡ τιμητικὴ θέσις τοῦ μπαούλου. Αὐτὸς δὲν ἐκάθησε· ἐθιμάτιζε νευρικὰ, μὲ τὸ κεφάλι κάτω, ἐστάματα ἀποτόμως, ἐφθέγγετο ἀποφθεγματικῶς, ἐγέλοῦσε πλατύτατα, σχεδὸν κραυγάζων καὶ μονολογῶν. Ἀμίμητος εἰς χαρκτηρισμοὺς συναδέλφων του. Ἦτο ὁ «ἄσπονδος φίλος» των. Μ' ἐζήτησε διὰ νὰ μάθῃ πῶς ἐσκέπτοντο οἱ νεώτεροι του. Ὅταν ἔφυγα—εἶχε νυκτώσῃ, μοῦ ἔφριξε πολὺ δυνατὰ τὸ χέρι. Ἦτο ἡ πρώτη καὶ τελευταία ἐπίσκεψίς μου. Τὸν συναντοῦσα ἕκτοτε εἰς τοὺς δρόμους τρελλόν. Μὲ εἶχεν ἀναγνώριση δύο τρεῖς φορές, ἀλλὰ δὲν εἶχα καρδίαν νὰ τὸν σταματήσω. Μὲ μίαν βεθεῖα θλίψις ἔσπευδα νὰ ἀπομακρυνθῶ, διὰ νὰ μείνω μὲ τὰς παλαιὰς ὥραιάς ἀναμνήσεις τῆς τόσο πνευματώδους ὁμιλίας του.

Ἡ κριτικὴ του περιωρίζετο συχνὰ εἰς ἀπλᾶς, ἀλλ' εὐφρεῖς παρατηρήσεις ἢ ἀπλῆν ἀναγνώσιν παιγνιώδη.

Τοῦ εἶχαν δώσῃ ἓν ὄραμα «λυγίου νέου», τοῦ κ. Ε. Γ. τοῦ ὁποῖου ὁ τίτλος ἦτο «Τὸ πρῶτον σφάλμα, ὄραμα εἰς πρόξεις τρεῖς» καὶ ὁ Μητσάκης μάλιστα εἶδε τὸ ἐξωφύλλον, ἀτάραχος ἐδιόχθισε: «Τὸ πρῶτον ὄραμα, σφάλμα εἰς πράξεις τρεῖς».

Πόσον ἡ κριτικὴ τοῦ ἦτο εὐεργετικὴ! Ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς δὲν διέπραξε πλέον ἄλλο ὄραμα.

Ἄλλοτε, τοῦ ἔδωσαν νὰ κρίνῃ μίαν ποιητικὴν συλλογὴν, φέρουσιν τὸν τίτλον «Μικρὰ τραγούδια». Καὶ ὁ Μητσάκης ἀπεφάνθη.

— Τὴν κριτικὴν τὴν ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. «Τραγούδια . . . μικρά».

Διὰ τοὺς μαλλιαροὺς εἶχε εἰπῇ λογοπαικτῶν ὅτι πρέπει νὰ λέγωνται κομικοί, ὡς τρέφοντες κόμην.

✱

Ἄλλ' ἡ φωτεινὴ αὐτὴ διάνοια ἐπέπρωτο ταχέως νὰ σθεσθῇ εἰς παντατεινὸν σκότος. Τό φρενοκομεῖον Κερκύρας τὸν ἐδέχθη, ἔφυγε ἀπὸ τοὺς πηλκτικοὺς τοίχους του, περιερέρετο ἐρείπιον, προκαλοῦν τὴν θλίψιν, ἀνὰ τὰς Ἀθηναϊκὰς ὁδοὺς μὲ τὸ μυωπάζον βλέμμα, τὸ ὀξύ ὑπόγενειον, τὴν στραβὴν ρεπούμπλικαν, σιωπηλός, μὲ βήματα ἀργὸν καὶ ἄσκοπον, ἕως ὅτου καὶ τάλιν ἐνοστήλευθῃ, εἰς τὸ Δρομοκαίτειον, τὴν φορὰν αὐτὴν, ἵνα ἐξέλθῃ ἀπολυτρωμένος ἐκ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἀποδοθῇ εἰς τὴν προστυλὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ γῆν.

Τὸ ἔργον του καιρὸς εἶνε ἤδη νὰ περισυλλεγῇ καὶ διασωθῇ. Αἱ ἐκδοτικαὶ ἐταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι προθύμως ποντοῖα καὶ πολυποίκιλα ἔργα ἐξέδωκαν, ἄς σπεύσουν νὰ κάμουν ὅ,τι δὲν ἔκαμαν ἕως τώρα ἐξ ἀσυγγνώστου ἀδιαφορίας: Νὰ ἐκδώσουν τὰ ἔργα τοῦ Μητσάκη, ὁ ὁποῖος τοιοῦτοτρόπως θὰ ἀνυψήσῃ ἐπιβλητικῶς, ἐν ὅλῃ τῇ λάμπει τῆς πνευματικῆς του δυνάμεως.

Δ. Ι. Κ.

ΚΑΛΗ ΝΥΧΤΑ

(Ποίημα τοῦ Σέλλεϋ)

Καλὴ νύχτα: «Α! Ὁχι. Εἶνε κακία ἡ ὥρα ποῦ χωρίζει ἐκείνους ποῦ πρέπει νὰ ἐνώνῃ. Ἄς μείνωμε ἀκομὴ μαζὶ καὶ τότε θ' αἶνε «καλὴ νύχτα.»

✱

Πῶς μπορῶ νὰ πῶ καλὴ, τὴ νύχτα τὴ μοιραϊκὴ, ἔστω κι' ἂν οἱ γλυκοὶ σου πόθοι φτερουγίζουν γύρω μου: Ὁχι, ἄς μὴν τὸ ποῦμε, ἄς μὴν τὸ σκεφθοῦμε, οὔτε νὰ τὸ νοιώσουμε—τότε θ' αἶνε «καλὴ» νύχτα.

✱

Γιὰ τῆς καρδιᾶς μόνο ποῦ εἶνε ἡ μιὰ κοινὰ σιγὴν ἄλλη, ἀπ' τὸ βράδυ ὡς τὴν αὐγὴ, εἶνε ἡ νύχτα καλὴ,—γιατὶ ποτε αὐτές, ἀγάπη μου, δὲ λένε «καλὴ νύχτα!»

Κ. ΤΡΙΚΟΓΛΙΔΗΣ